

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL of the journal / URL časopisu: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Author(s) / Autor(i): Martin Slávik
Article / Článok: Ku koreňom dnešných dezinformačných kampaní. Aktívne opatrenia rozvedky komunistického Československa
Publisher / Vydavateľ: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences and International Relations – UMB Banská Bystrica
DOI: <http://doi.org/10.24040/politickevedy.2020.23.1.178-201>

Recommended form for quotation of the article / Odporúčaná forma citácie článku:

SLÁVIK, M. 2020. Ku koreňom dnešných dezinformačných kampaní. Aktívne opatrenia rozvedky komunistického Československa. In *Politické Vedy*. [online]. Vol. 23, No. 1, 2020. ISSN 1335 – 2741, pp. 178-201. Available at: <http://doi.org/10.24040/politickevedy.2020.23.1.178-201>

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu *Politické vedy*. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

KU KOREŇOM DNEŠNÝCH DEZINFORMAČNÝCH KAMPAŇÍ. AKTÍVNE OPATRENIA ROZVIEDKY KOMUNISTICKÉHO ČESKOSLOVENSKA

TO THE ROOTS OF TODAY'S DISINFORMATION CAMPAIGNS. ACTIVE MEASURES OF THE INTELLIGENCE SERVICE OF COMMUNIST CZECHOSLOVAKIA

Martin Slávik*

ABSTRACT

Most academic papers on the disinformation examine the current form of that dangerous phenomenon. The presented study focused on this phenomenon through the study of archival documents and was devoted to one of the main work methods of 1.st Administration of the National Security Corps, which was the Intelligence Agency of the Communist Czechoslovakia, and its implementation of the so-called active measures. The text focused mostly on concrete, so far unpublished, active measures, focusing in particular on operations carried out in the interest of cooperation between the former services of the former Eastern Bloc. Presented were mainly operations whose target was the "main enemy", the United States and NATO, and the operations against its allies. The study was based on the assumption that, with the apparent personnel continuity within the Russian secret services, there was a continuity of thinking, and thus also a continuity of intelligence activity approaches. The results confirmed this assumption and demonstrated the actual continuity of disinformation phenomenon, which only uses new technologies today, yet combined with former approaches. Therefore, the use of available archival documents should not be ignored in nowadays recognition and combat of the phenomenon of misinformation. Comparative archival approach can be used today in education and information to improve safety.

Key words: Active measures, Security, Threads, Politics, Disinformation, Intelligence

* Mgr. Martin Slávik pôsobí ako doktorand na Katedre politológie, Fakulta sociálnych štúdií, Masarykova univerzita v Brne, Joštova 10, 602 00 Brno, Česká republika, e-mail: 454891@mail.muni.cz.

DOI: <http://doi.org/10.24040/politickevedy.2020.23.1.178-201>

Úvod – Staronové hrozby

Na pôde Poslaneckej snemovne ČR sa v novembri 2018 za účasti predstaviteľov viacerých bezpečnostných zložiek konala medzinárodná konferencia s názvom Aktuálne bezpečnostné hrozby. Predmetom konferencie boli témy spojené s bezpečnostnými výzvami, ktorým dnes čelí Európa a NATO. V jednom z príspevkov odznelo aj nasledovné: *„Aktéri, ktorí sa dnes vo svete presadzujú, pritom využívajú škálu inštrumentov, ktoré im poskytujú rapidný technologický pokrok. Avšak, ak už tu budeme hovoriť o kybernetických útokoch či o javoch populárne označovaných ako tzv. hybridné hrozby, väčšinou ide o vplyvy s tradičným, dlhodobým nemenným, dnes najčastejšie geopolitickým cieľom. Súčasná epocha sa vyznačuje nielen pretrvávajúcim pôsobením niekdajších tzv. "nových" hrozieb, ktoré sa naplno prejavili po skončení studenej vojny – t.j. medzinárodným terorizmom, extrémizmom najrôznejšieho razenia a proliferáciou konvenčných i nekonvenčných zbraní, ale súčasne aj návratom hrozieb "starých", ktoré v 90 rokoch 20. storočia na nejaký čas zmizli z nášho obzoru. Vrátilo sa tak mocenské súperenie, ktoré už nemá bipolárnu povahu ako za studenej vojny; čelíme tu vzostupu či obnovenej asertivite nových aj staronových geopolitických pólov. Geopolitický stret týchto pólov však prepája dlhodobým nemenným mocenským záujmom a dosiaľ neznámymi inštrumentmi opierajúcimi sa o invazívne možnosti najnovších technológií, najmä kybernetických nástrojov. Staré a nové sa teda prelína. Veľkou výzvou je cielené vplyvové pôsobenie cudzích mocností, namierených do vnútra spoločnosti, ktoré vyvoláva informačný chaos, neistotu, falošné obavy a oslabuje spoločenskú odolnosť súdržnosť a identifikáciu s oficiálnou štátnou politikou. ... Práve zmienené nové nástroje, menovite kybernetické, takéto podprahové pôsobenie umožňujú, priama vojenská odpoveď na ne je síce ťažko mysliteľná, ale dopady takejto diverzie majú až „vojenský“ efekt. Vidíme teda rôznorodé aktívne opatrenia uskutočňované tak, aby sa ich pôvodca dal identifikovať len obtiažne, ak vôbec.“*¹

Citovaný referát veľmi stručne zhrňa hrozby, ktoré sú dnes najčastejšie reflektované na poli súdobého výskumu bezpečnosti a ktoré sa samozrejme stávajú podkladom konkrétnych dokumentov (i praktických riešení), ktoré na tieto hrozby v praxi reagujú a ktoré sú samozrejme konkrétnejšie. V súvislosti s hybridnými hrozbami je najčastejšie spájané pôsobenie Ruskej federácie (ale nielen jej). Uznesenie Európskeho parlamentu z 23. novembra 2016 o

¹ Cit. z príspevku **Marka Šimandla**, riaditeľa Úradu pre zahraničné styky a informácie (UZSI).

strategickej komunikácii EÚ s cieľom bojovať s propagandou tretích strán zameranou proti Únii, jasne v článku 8. konštatuje, že: „(EP) uznáva, že ruská vláda využíva širokú škálu nástrojov a prostriedkov, ako sú expertné skupiny (think tanks) a osobitné nadácie (napr. *Russkij mir*), osobitné orgány (*Rossotrudničestvo*), viacjazyčné televízne stanice (napr. RT), domnelé tlačové agentúry a multimediálne služby (napr. Sputnik), cezhraničné sociálne a náboženské skupiny, keďže režim sa chce predstaviť ako jediný obhajca tradičných kresťanských hodnôt, sociálne médiá a internetových trolov s cieľom spochybníť demokratické hodnoty, rozdeľovať Európu, získavať domácu podporu a vytvárať dojem zlyhávajúcich štátov vo východnom susedstve EÚ; zdôrazňuje, že Rusko investuje významné finančné zdroje do svojich dezinformačných a propagandistických nástrojov, ktoré využíva buď priamo štát, alebo spoločnosti a organizácie ovládané Kremľom; zdôrazňuje, že na jednej strane Kremľ financuje politické strany a ďalšie organizácie v rámci EÚ s úmyslom poškodiť politickú súdržnosť a že na druhej strane sa jeho propaganda priamo zameriava na konkrétnych novinárov, politikov a jednotlivcov v EÚ.“ (Uznesenie EP 23. 11. 2018, čl. 7 - 15)

Jednoznačne v súvislosti s informačnou a hybridnou vojnou hovorí o aktivitách Ruska aj NATO², ktoré zároveň tieto pojmy zahrnulo do svojich strategických dokumentov³, čím ešte naakumulovalo záujem, ktorý bol aj dovtedy týmto skutočnostiam a pojmom venovaný, minimálne od začiatku konfliktu na Ukrajine. Logicky sa táto hrozba zrkadlí tiež v strategických dokumentoch členských krajín NATO⁴.

Nie je mojím cieľom vymedziť sa a nanovo zadefinovať pojmy ako hybridná vojna, informačná vojna či samotné aktívne opatrenia. Ich existencia a pôvod je nesporným, opakovane popisovaný faktom. Je tiež nesporným faktom, že tento

² Viď napríklad Giles, K. 2016. *Handbook Russian informatin Warfare*. NATO Defense College. ISBN: 978-88-96898-16-1

³ Bližšie k postupnému zahŕňaniu týchto pojmov v NATO viď Calistan, M. - Cramers, P.A. 2018. *What Do You Mean by "Hybrid Warfare"? A Content Analysis on the Media Coverage of Hybrid Warfare Concept*.

⁴ Je zaujímavé, že kým napr. Obranná stratégia ČR (rok 2017) jednoznačne pomenúva hneď na úvod svojich východísk ruskú hrozbu, strategické dokumenty SR, či už je to návrh Obrannej stratégie SR z roku 2017, ani dokument Bezpečnostnej rady SR, s názvom Koncepcia boja proti hybridným hrozbám Rusko nikde priamo nespomínajú. Tvorba novej bezpečnostnej stratégie SR vyvoláva konflikty nielen medzi koalíciou a opozíciou, ale aj v koalícii samotnej, napr.: <https://dennikn.sk/1166628/sns-blokuje-prijatie-dokumentov-kto-re-oznacu-putinovo-rusko-za-hrozbu/>

fenomén má svoje korene v ére Sovietskeho zväzu a nezanikol spolu s jeho koncom, len sa transformoval na nové podmienky. (Pavlíková, Hanzelka, 2019) **Pavlíková a Hanzelka**, citujúc **Darczewsku** konštatujú, že významnú rolu v aktívnych opatreniach hrala KGB a súčasné tajné služby si túto dôležitosť ponechali. (Pavlíková, Hanzelka, 2019) Ambíciou tohoto textu je prispieť k diskurzu o vyššie uvedenej problematike prostredníctvom poznania a pripomenutia nedávnej minulosti. Pokúsim sa priniesť sondu do tzv. aktívnych opatrení z produkcie I. Správy Zboru národnej bezpečnosti, skr. I. S-ZNB⁵, rozvedky komunistického Československa, uvedením viacerých konkrétnych prípadov, ktoré by mohli napomôcť pri pochopení tohoto opätovne aktuálneho a nebezpečného fenoménu. Zameriam sa na aktívne opatrenia s akcentom na poslednú dekádu trvania režimu, kedy tieto boli neoddeliteľnou súčasťou práce rozvedky, ich ciele boli stanovované a pravidelne konzultované pri vzájomných jednaniach s predstaviteľmi KGB.

Pri aktívnych opatreniach sa naozaj nejedná o neznámy pojem a je bežne operacionalizovaný viacerými autormi (Snegovaya, 2015), dodnes však bolo publikovaných pomerne málo konkrétnych príkladov zjednodušujúcich pochopenie tohto zaujímavého fenoménu, najmä čo sa týka rozsahu (geografického a tematického), ktorý mali pracovníci rozvedky ambíciu pokrývať, často na priame zadanie svojich sovietskych kolegov. Prezentovanie autentických materiálov a ich objektívne zhodnotenie ponúknuté nielen odbornej obci, ale i verejnosti, je v zhode s požiadavkami opatrení pre lepšiu schopnosť spoločnosti čeliť hybridným hrozbám. (Mareš, 2016) Ich prezentovanie je zdrojom informácií k histórii, ktorá je tiež jedným z prostriedkov informačnej vojny, v ktorej dochádza k jej nebezpečnému prepisovaniu.⁶ Domnievam sa tiež, že je lepšie vychádzať pri čerpaní informácií z pôvodných zdrojov v prípade, že sú dostupné.⁷

V prípade I. S-ZNB išlo skutočne o satelitnú službu sovietskej 1. Hlavnej správy Výboru štátnej bezpečnosti ZSSR, skr. I. HV VŠB ZSSR (sovietskej

⁵ Názov útvaru sa v priebehu rokov v závislosti od reorganizácie Ministerstva vnútra viackrát menil., I. Správa MV, Hlavná správa rozvedky (I. Správa FSZS), I. správa FMV. I. Správa ZNB (Zboru národnej bezpečnosti). Bližšie k organizácii, vývoju: https://ibadatelna.cz/data/I_sprava_SNB.html.

⁶ Viď napr. posledne medializovaný prípad ruského výkladu udalostí z augusta 1968, či okolností smrti Jana Palacha : <https://manipulatori.cz/ruske-vypraveni-o-palachovi-a-studenem-ohni/>

⁷ Handbook of Russian Information War, vydávaná NATO sa odvoláva na štúdiu, ktorej zdrojom informácií je publikácia čs. defektora L. Bittmana viď napr.: Pynnöniemi, K. & Rác A. (eds.) Fog of Falsehood

rozvedky), zrkadliacu svoju väčšiu sestru⁸ nielen v organizačnej štruktúre, administrácii dokumentov, ale hlavne v pracovných metódach a cieľoch, stanovovaných v širších horizontoch práve moskovskou centrálou.⁹ Podriadenosť a podobnosť so sovietskou 1. HS VŠB je možné vypožorovať aj v štýle komunikácie, špecifickom jazyku a dovoľím si tvrdiť aj spôsobe uvažovania – uvažovania o hrozbe a nepriateľovi. Koniec tohto spôsobu uvažovania v Československu samozrejme priniesol rok 1989. Personálna diskontinuita v ruských tajných službách bola a je podstatne menšia (Grajewski, 2016) a naopak, možno konštatovať, že sú to ľudia s minulosťou (a tiež aktuálnym postavením) v bezpečnostných zložkách, ktorí majú v dnešnom Rusku vládnuce postavenie. V závislosti na personálnej kontinuite je možné očakávať a predpokladať aj istú kontinuitu myslenia prenášanú generačne. „*Ruskú kontinuitu myslenia uľahčila kontinuita vedenia.*“ (Giles, 2016, s. 36) „*Techniky a prístup, ktorý dnes sledujeme, predstavujú vyvrcholenie evolučného procesu v teórii a praxi ruskej informačnej vojny, snažiace sa oživiť osvedčené techniky subverzie a destabilizácie aktualizované na internetový vek. Aj napriek inováciám v oblasti využívania sociálnych médií a internetu majú súčasné ruské metódy hlboké korene v dlhodobej sovietskej praxi.*“ (Giles, 2016, s. 33) Zoznámenie sa s konkrétnymi príkladmi z minulosti, ktorú vďaka personálnej kontinuite môžeme predpokladať a rozpoznať i v súčasnosti, a domnievam sa, že to tak bude aj v budúcnosti, je možnosťou poznávať modus operandi takto „sprítomnenej minulosti“.

1 Limity výskumu

Vlastnému popisu aktívnych opatrení je venovaných niekoľko kapitol v zahraničných publikáciách a nevelké množstvo separátnych príspevkov v českojazyčnom prostredí.¹⁰ Najväčším problémom pri skúmaní fenoménu

⁸ Dovoľím si mierne reinterpretovať názov knihy Pavla Žáčka, Menší sestra. Vznik a vývoj I. Správy ministerstva vnútra 1953 - 1959.

⁹ Viac dôkazov potvrdzujúcich tieto tvrdenia uvediem nižšie v texte.

¹⁰ Napríklad: PACNER, Karel. Československo ve zvláštních službách. Pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914 – 1989. Themis, Praha 2002.; SCHOVÁNEK, Radek. Aktivní opatření komunistické rozvědky proti exilu. In: BLÁŽEK, Petr (ed.): Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968–1989. Ústav českých dějin FF UK – Dokořán, Praha 2005, s. 158 – 179. ; CAJTHAML, Petr. Profesionální lhář – aktivní opatření čs. rozvědky do srpna 1968. In: Sborník archivu ministerstva vnútra 4/2006. Odbor archivní a spisové služby MV ČR, Praha 2006, s. 9 – 41. ; SLÁVIK, Martin. Spolupráce rozvědky StB a KGB v oblasti aktivních opatření. In: Aktivita NKVD/KGB a její spolupráce s tajnými službami střední a východní Evropy

aktívnych opatrení je hlavne stav archívneho materiálu, dnes uloženého v Archive bezpečnostných zložiek v Prahe. Agenda aktívnych opatrení, ktorá bola v súlade s príslušnými smernicami o evidencii ukladaná vo zväzkoch (zväzky aktívnych opatrení – označované ako zväzky rádu 9.) bola, žiaľ, mimoriadne postihnutá divokými skartáciami koncom roku 1989 a začiatkom roku 1990. Dovolím si tvrdiť, že príslušníci ŠtB zničili viac ako 95% písomností obsahujúcich informácie o konkrétnych nimi prevádzaných operáciách. V zachovanej matérii sa nachádza skutočne malé percento z pôvodného stavu – čo je možno jasne vidieť zo zachovaných zoznamoch písomností (častí zväzku), ktoré sa v ňom pôvodne nachádzali. Je zrejmé, že skartáciou najviac utrpeli časti zväzkov (podzväzky) obsahujúce detailné informácie o uskutočňovaných aktívnych opatreniach. Zo zachovaných zoznamov dokumentov (zoznamov častí zväzku) je ale zároveň možné urobiť si predstavu o množstve aktívnych opatrení, ktoré rozviedka realizovala.¹¹ Ďalšie i keď opäť skôr kusé materiály k problematike aktívnych opatrení sú obsiahnuté v spisovom fonde rozviedky. Pre jeho neusporiadanosť je však náročné v ňom vyhľadávať. Niektoré zmienky o tomto špecifickom fenoméne je možné tiež nájsť v tzv. objektových zväzkoch (zväzky rádu 1), podstatné informácie, najmä o spolupráci príslušných útvarov 1. S-ZNB a 1. HS VŠB v oblasti aktívnych opatrení je možné nájsť vo zväzkoch tzv. operatívnej korešpondencie (zväzky rádu 8).

2 Aktívne opatrenia (AO)

2.1 Menšia sestra

Primárnym cieľom tohto textu nie je popis celkového fungovania a pôsobenia rozviedky komunistickej ČSSR, napriek tomu je potrebné aspoň pár riadkami túto tému rámcovať a veľmi stručne zhrnúť jej formu, štruktúru a náplň činnosti.

1945–1989 II Sborník s mezinárodní konference. ÚSTR, Praha 2009 s. 175-184; CAJTHAML, Petr. Public relations pro Státní bezpečnost. Bezpečnostní propaganda v letech 1968–1971. In: Sborník Archivu bezpečnostních složek 6/2008. Archiv bezpečnostních složek, Praha 2009; CAJTHAML, Petr. Politický úkol. Aktivní opatření v období krize komunistického režimu. In: Securitas Imperii 17 (02/2010) s. 80 – 105; ANDREW, Christopher – MITROCHIN Nikitič, Vasilij. Neznámé špionážní operace KGB. Mitrochinův archiv. Rozmluvy – Leda, Praha 2008

¹¹ Najväčšiu časť existujúcich a zachovaných materiálov tvoria vo väčšej, či menšej miere poškodené písomnosti najmä z posledných rokov existencie rozviedky.

Rozviedka mala v štruktúre MV privilegované postavenie. V rámci organizácie podliehala pod priame velenie samotného ministra vnútra, na rozdiel od iných operatívnych súčastí ŠtB, ktoré podliehali veleniu námestníkov ministra. Rovnako sa služba v nej spájala z rôznymi výhodami (finančné ohodnotenie, možnosť vycestovať pre rodiny kádrových príslušníkov). Ako priamy nástroj „*boja s imperializmom*“ bola považovaná za najdôležitejšiu súčasť ŠtB, ktorá sa podľa štatútu „*riadi uzneseniami a zvláštnymi pokynmi ÚV KSČ a československej vlády.*“ (ABS, RMV č.100/1954)¹² Podriadenosť I. Správy, ako nakoniec aj všetkých ďalších operatívnych útvarov Ministerstva vnútra ČSSR jej sovietskemu vzoru nie je samozrejme zrejímá, resp. explicitne uvádzaná priamo v dokumentoch. Ovládanie satelitných služieb prostredníctvom a) sovietskych poradcov, b) prostredníctvom tajnej agentúry (agentov) KGB z radov samotných dôstojníkov rozviedky, c) prostredníctvom kontroly operácií rozviedky ich schvaľovaním poradcami, d) prostredníctvom šifrového spojenia, e) prostredníctvom schvaľovania a kontroly menovaní do funkcií atď. (Žáček, Košícký, 2005) pomenúvajú viacerí defektori z radov rozviedky.¹³ Vzťah vzájomnej podriadenosti dokumentujú tiež texty venované daniu na I. Správe i ostatných zložkách MV v priebehu udalostí augusta 1968.¹⁴ Výpovednú hodnotu majú i dokumenty (zmluvy) o vzájomnej spolupráci, či dokumenty o výmene informácií, z ktorých je subordinácia satelitných služieb tiež zrejímá.¹⁵

¹² Detailnejšie informácie viď na : <https://ibadatelna.cz/cs/slovník/1-sprava-fmv>

¹³ Viď tiež materiál vyššie a tiež napr. Archiv bezpečnostních složek (ABS) fond(f) A 27: Rozvědná činnost zemí komunistického bloku v Spojených Státech, Výpověď v podvýboru pro vyšetřování uplatňování Zákona o Vnitřní bezpečnosti a dalších právních ustanovení o vnitřní bezpečnosti Právního výboru Senátu Spojených států. 12.dubna 1976 Washington. (Výpověď Františka Augusta.)

¹⁴ Bližšie napríklad v: ŽÁČEK, Pavel: Komunisté nezvedají prst nýbrž pěst.. In:Paměť a dejiny 2/2008 dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/0802-018-037.pdf>, alebo: ŽÁČEK, Pavel: KGB a ministerstvo vnitra v srpnu 1968 - pohled z československé strany, dostupné na: https://www.minulost.cz/cs/kgb-ministerstvo-vnitra-v-srpnu-1968-pohled-z-ceskoslovenske-strany#_ftn2

¹⁵ V dokumente s názvom: Zhodnotenie vzájomnej spolupráce medzi I.S-ZNB a 1 HV VŠB ZSSR v oblasti výmeny informácií za obdobie od 30. 11. 1985 do 31. 12. 1989 sa konštatuje že, „za uvedené obdobie obdržala I. S-SNB od sovietskej strany celkom 3499 informačných podkladov“ (z toho len jeden poznatok bol hodnotený ako veľmi cenný.) „Naproti tomu I. S-ZNB predala IHS VSB ZSSR 18 246 informačných podkladov z toho 16 430 šifler bolo automaticky podľa rozdelovníka predaných predstavitelem KGB na I. S-ZNB.“ (ABS f. I.S-SNB SF 064)

Postavenie a pôsobnosť rozviedky vychádzali z jej štatútu. Ten tiež upravoval jej činnosť, úlohy a metódy. Vôbec prvýkrát je štatút rozviedky obsiahnutý v tajnom rozkaze ministra **Rudolfa Baráka**, z roku 1954. Práve tento štatút dal rozviedke tvár na dlhé obdobie. Hoci bol opakovane niekoľkokrát v nasledujúcich dekádach, väčšinou v súvislosti s rôznymi reorganizáciami rozviedky upravovaný,¹⁶ hlavné, v ňom stanovené úlohy, upravujúce činnosť rozviedky sa menia minimálne, len sa prispôbujú geopolitickým zmenám a situácii, či spomenutým organizačným zmenám v rezorte. Medzi hlavné úlohy rozviedky teda patrilo:

- získavanie informácií: najmä o vojensko-politických plánoch a prípravách USA,¹⁷ Anglicka, Francúzska, NSR a ostatných kapitalistických krajín proti ČSR (ČSSR) a spriateľným krajinám, získavanie informácií vedeckého a hospodárskeho charakteru;
- boj proti zahraničným rozviedkám a emigrantským centráм bojujúcim proti ČSR/ ZSSR prípadne iným spriateľným krajinám;
- vykonávanie tajných vplyvových a ďalších opatrení/ (vykonávanie aktívnych opatrení),
- obrana zastupiteľských úradov ČSR / ČSSR v zahraničí. (ABS, RMV č.100/1954)

V neskoršom období pribudlo získavanie informácií a aj matérie z oblasti vedy a výskumu nepriateľa.

Úlohy, ktoré plnila, boli rozčlenené do štyroch základných línií tvoriacich jadro jej operatívnej činnosti odzrkadľujúce sa aj v jej organizačných súčiastiach:

Politická rozviedka, ktorej náplňou bolo získavanie politických a ekonomických informácií a dokumentov, najmä prostredníkom agentov, prenikanie do záujmových objektov, ako boli najvyššie štátne orgány, vedúce osobnosti vlád a politických strán, medzinárodné inštitúcie.

Vedecká technická rozviedka sa zaoberala najmä získavaním utajovaných skutočností z oblasti vedy a techniky, teda vykonávala ekonomickú a priemyselnú špiónáž.

Zahraničná kontrarozviedka bola poverená bojom proti tajným službám „nepriateľských“ štátov a bojom proti ideodiverzným centráм, za ktoré boli považované všetky exilové spolky, skupiny, jednotlivci a inštitúcie (RFE, Hlas

¹⁶ Úpravy zaznamenal v rokoch 1963, 1971, 1972, 1974, 1980, 1989.

¹⁷ V materiáloch rozviedky (aj v materiáloch KGB) sú USA označované termínom - Hlavný nepriateľ.

Ameriky atď.). Mala tiež brániť „prevalom“ - dezerciami a útekom príslušníkov rozviedky, alebo zamestnancov zastupiteľských úradov.

Nelegálna rozviedka (ako samostatný odbor ustanovená v roku 1954) nevyužívala spojenie s československými inštitúciami (zastupiteľské úrady atď.). „Nelegáli“ - úplne „spoľahliví, oddaní a verní členovia strany“ boli po zdĺhavej príprave vysadzovaní do zahraničia pod falošnou identitou ako občania niektorej z „kapitalistických“ krajín. Formami svojej práce sa táto rozviedka líšila od predchádzajúcich súčastí, jej obsahové zameranie bolo podobné - venovala sa politickému a vedeckotechnickému spravodajstvu. Okrem toho, v prípade mimoriadnych udalostí, napr. vojenského konfliktu, mala prevziať zodpovednosť za udržiavanie a fungovanie spravodajskej činnosti a mala tiež vykonávať diverzné činnosti.

2.2. Aktívne opatrenia I. S- ZNB

Ako vyplýva z citovaného štatútu, aktívne opatrenia (AO) boli jednou z hlavných náplní činnosti rozviedky. Podľa vlastnej definície išlo o: *„prísne tajné opatrenia, smerujúce v konečnom účinku k podpore zahraničnej politiky a bezpečnosti svetovej socialistickej sústavy alebo k naplneniu určitého operatívneho zámeru ktorých cieľom malo byť:*

Odhaľovať agresívnu dobrodružnú politiku imperializmu (najmä amerického a západonemeckého, podporovať politiku odzbrojenia, mierovej koexistencie.

Rozkladať a spomaľovať činnosť existujúcich, alebo vznikajúcich vojensko politických a ekonomických imperialistických zoskupení.

Vyvolávať rozpory a nedôveru medzi jednotlivými imperialistickými mocnosťami navzájom, ich vládami, predstaviteľmi a inštitúciami.

Vyvolávať nedôveru neutrálov a rozvojových krajín k hlavným imperialistickým mocnostiam a naopak.

Vytvárať situácie vedúce v imperialistickom tábore k politickým, hospodárskym, vojenským alebo iným rozporom a krízam.

Pomáhať národnooslobodzovacím hnutiam, alebo iným protiimperialistickým hnutiam.

Aktívne pomáhať a podporovať národy alebo štáty, ktoré sa vymanili z kapitalistického područia.“ (ABS, f. I. S-SNB. SF 01, s.1 - 3)

Príprava, koordinácia a riadenie AO na I. S – ZNB bola v gescii Odboru aktívnych opatrení.¹⁸ Kým do jeho vytvorenia išlo v prípade dezinformácií a AO o viac menej individuálne akcie jednotlivých, najmä európskych odborov rozvedky zameraných najmä proti nemeckému revanšizmu a pofebruárovej emigrácii (ABS, f. I. S-SNB, SF 01, s. 2), po jeho oficiálnom ustanovení začali jednotlivé odbory svoju činnosť viac koordinovať a zefektívňovať. Už v roku 1964 je realizované napr. AO s krycím názvom Toro. Išlo o „šírenie napodobeniny materiálu USIS¹⁹ s cieľom kompromitovať USA a **Thomasa Manna**.“ (ABS f. I. S-SNB, SF 024, s. 7) Ako veľmi úspešné, bolo tiež vyhodnotené AO Elisabeth, kde v „súvislosti so systematickým bojom čs. rozvedky proti NSR bolo sústredených množstvo poznatkov z agentúrnych, pololegálnych i oficiálnych zdrojov odhaľujúcich špiónážnu činnosť NSR v arabskom svete, využívanie hospodárskej pomoci pre vlastné hospodárske ciele, podpora Izraelu atď. Uvedené podklady boli po dôkladnej analýze doplnené o nami doplnené dokonštruované pasáže a rozvedené do rozsiahlych téz. Témy boli následne cestou agentúry (rozumej agenta poz. autora) rezidentúry v jednej arabskej krajine zverejnené formou seriálu reportáží. Už bez zásahu rozvedky, vzhľadom na priaznivú situáciu v arabskom svete, boli reportáže prevzaté a zverejňované takmer vo všetkých arabských krajinách, naviac dopĺňované vlastnými informáciami a komentármi jednotlivých novinárov. Nami inšpirovaná akcia sa rozrástla do celoarabskej kampane proti NSR. Táto akcia bola tiež podporená ďalšou akciou, v ktorej boli na adresy študentov z arabských krajín, študujúcim na univerzitách v NSR rozosielané výhražné dopisy, urážajúce predstaviteľov arabských krajín a samotných študentov. Dopisy boli rozposielané v mene neexistujúcej neofašistickej skupiny podpísanej len skratkou. Akcia vyvolala protesty študentov a dokonca písomné

¹⁸ Už v predchádzajúcom období existovalo v rámci rozvedky Oddelenie dezinformácií (min. od roku 1963) priamo spadajúce pod zástupcu náčelníka správy, neskôr pretransformované do samostatného odboru. Samostatný Odbor AO vznikol v r. 1964 ako 8. Odb. , odbor dezinformácií a aktívnych opatrení, koncom 60. rokov bol k nemu pričlenený 7. Odbor (Službou zvláštného určenia, v ktorej gescii mali byť a boli plánované tzv. ostré akcie, sabotáže, prípadne podľa sovietskeho vzoru vraždy, najmä tzv. zradcov. Napr. vid': ŽÁČEK, Pavel: Sovětská pomoc při organizaci služby zvláštního určení. In: Aktivita NKVD/KGB a její spolupráce s tajnými službami střední a východní Evropy 1945 – 1989 II, Sborník s mezinárodní konference. ÚSTR , Praha 2009 s. 133 - 143) V rokoch 1971 - 1974 mal odb. názov Odbor psychologických operácií, od roku 1974 do roku 1989 mal odbor AO označenie 36. Odbor aktívnych a vplyvových opatrení.

¹⁹ USIS – United States Information Service

protesty západonemckého kancelára.“²⁰ (ABS, f. I. S-SNB, SF 01, s. 7 - 8) V roku 1964 bolo predložených 84 návrhov na AO. Pre porovnanie v roku 1967 bolo realizovaných už 160 návrhov na AO. (ABS, f. I. S-SNB SF 024). V tomto období bolo tiež realizované jedno dnešnej verejnosti asi najznámejšie AO, akcia s krycím názvom Neptún²¹, ktorá sa však napriek ohlasu nedostala do siene slávy čs. rozvedky,²² a to najmä v dôsledku exilu jej tvorcu, zástupcu náčelníka 8. odboru **Ladislava Bittmana** po okupácii v roku 1968. Udalosti augusta 1968 a následná normalizácia mala dopad aj na rozvedku a prejavila sa aj v realizácii aktívnych opatrení, ktoré vo svojej štúdii rozoberá napr. **Petr Cajthaml**.²³ Po „konsolidácii a normalizácii,“ najmä personálnej, v druhej polovici 70 rokov určovali smer AO, tzv. línijné, zastrešujúce aktívne opatrenia/operácie, ktorých ciele boli formované na medzinárodných poradách zástupcov rozvediek krajín socialistickej sústavy a ďalej kontrolované pri pravidelných konzultáciách s príslušníkmi Odboru A 1. HS VŠB. ²⁴ Ciele týchto veľkých operácií sa menili len minimálne²⁵ a rozvedky východného bloku sa tak až do línii aktívnych opatrení napríklad zaväzovali svojimi aktivitami naplňovať nasledovné:

„Podporovať socialistické krajiny v ich boji za mierovú a odzbrojovaciu stratégiu, odvrátenie zbrojenie v kozme, presadzovať pásma bez zbraní, dosiahnutie likvidácie chemických zbraní, zrieknutie sa vývoja nových zbrojných systémov... Napomáhať protivojnovému hnutiu v Západnej Európe a USA, podporovať mierové iniciatívy nezúčastnených krajín s cieľom posilniť politický tlak na vlády krajín NATO ... Oslabovať pozície USA v Západnej Európe a zostrovať konflikty v NATO.

²⁰ Príklady zo 60. rokov sú súčasťou vývoja rozvedky a z citovaného textu, ktorý samotný slúžil ako výukový materiál vyplýva, že tieto príklady realizované boli, ich realizovanú podobu je však nemožné bez konkrétnejších indícií dohľadať.

²¹ Išlo o „nález“ debien s nacistickými materiálmi v šumavskom Čiernom jazere.

²² „Sieň bojových tradícií“ bola na rozvedke - podľa vzoru „sovietskych priateľov“ založená v roku 1977: ABS, f. I.-S ZNB SF 042.

²³ Konkrétne v texte: Politický úkol. Aktivní opatření v období krize komunistického režimu. In: Securitas Imperii 17 (02/2010) s. 80 – 105

²⁴ Bližšie vid': SLÁVIK, Martin. Spolupráce rozvědky StB a KGB v oblasti aktivních opatření. In: Aktivita NKVD/KGB a její spolupráce s tajnými službami střední a východní Evropy 1945 – 1989 II Sborník s mezinárodní konference. ÚSTR, Praha 2009 s. 175 - 184

²⁵ Minimálne v rozpätí rokov 1977 – 1989 Porovnaj napr: ABS, f. I.S-SNB reg.č. 90065. Výťah ze záznamu konzultácie československé a sovietske rozvedky k problematike AO z 30. 3. 1977 a ABS, f. I. S-SNB. SF 362. Závěrečný dokument z porady vedoucích představitelů zahraničních rozvědek orgánů bezpečnosti ZSS, 10/1988.

Aktívne pôsobiť na vlády a jednotlivých verejných činiteľov a veľkých biznismenov hlavných kapitalistických krajín s cieľom stimulovať ich ku konštruktívnemu postoju k socialistickým krajinám ... Odhaľovať agresívny charakter zahraničnopolitického kurzu USA, ich politiku štátneho terorizmu, odhaľovať nebezpečné následky realizácie SDI. Odhaľovať intrigy pekingského vedenia...

Diskreditovať nepriateľské tajné služby, centrá ideologickej diverzie, odhaľovať akcie špeciálnych služieb západných krajín, namierených na pomoc disentu a tzv. ochranu ľudských práv.

*Kompromitovať neľahostejnejších a najmilitantnejších amerických a západoeurópskych politických činiteľov.*²⁶ (ABS, f. I. S-SNB, reg. č. 81282/114)²⁷

Jednotlivé ciele boli rozpracované v konkrétnych operáciách, veľkých línijných, tematických AO rozvedky. Toto rozdelenie existovalo v rámci I. S-ZNB až do novembra 1989. Ciele jednotlivých línijných AO sa často navzájom prelínali a bolo bežné, že konkrétne realizované AO naplňalo ciele vo viacerých operáciách.

2.3 Príklady aktívnych opatrení

Domnievam sa, že najlepším spôsobom prezentácie mechanizmov a spôsobov uskutočňovania AO je názorná ukážka konkrétnych akcií umožňujúca vytvoriť si o tomto fenoméne predstavu. Nie je, samozrejme, možné prezentovať tu všetky zachované AO. Nasledujúce ukážky predstavujú len nepatrnú vzorku zostavenú tak, aby umožnila vytvoriť si dostatočne plastickú predstavu o ich priestorovom a tematickom zábere. Zaradené sú najmä tie, na ktorých čs. rozvedka spolupracovala s odborom A. 1.HS VŠB ZSSR.

Hlavný nepriateľ - USA, bol predmetom operácie s krycím názvom Sépia, ktorá sa veľmi často prelína s cieľmi stanovenými aj v operáciách Omar a Long orientovanými na NATO.²⁸ V rámci týchto operácií boli realizované desiatky konkrétnych AO.

²⁶ Porovnaj tiež: Závěrečný dokument z porady vedoucích představitelů zahraničních rozvědek orgánů bezpečnosti ZSS, 10/1988 (ABS, f. I. S-SNB. SF 362).

²⁷ Zväzok Operatívnej korešpondencie 81282 je v reg. protokoloch vedený ako Korešpondencia s „prateľmi“.

²⁸ Omar je krycí názov operácie Long používaný do roku 1976.

Na americkú obrannú stratégiu (SDI)²⁹ hviezdnych vojen reagovalo okrem iných napr. AO s krycím názvom Buda. Bolo výsledkom vzájomných jednaní s odbormi AO maďarskej a bulharskej rozviedky v máji 1986. Išlo o publikáciu, ktorej cieľom bolo „na faktoch dokazovať, že v záujme ľudstva je pravý opak SDI a teda dosiahnutie hviezdneho mieru.“ (ABS, f. I. S-SNB, reg.č. 90060/282) Publikácia tiež mala dokazovať „sovietske úsilie o zabránenie militarizácie kozmu a mala byť písaná z pozície západoeurópskeho liberála, obhajujúce vlastné európske záujmy, ktoré sa naopak nezhodujú so záujmami USA.“ (ABS, f. I. S-SNB, reg.č. 90060/282) Kniha vyšla začiatkom leta 1986 v náklade 4000 kusov pod názvom *Some days in time* v Londýnskom nakladateľstve Bookling Publishing Ltd. Jej vydanie zabezpečila bulharská rozviedka. (ABS, f. I. S-SNB, reg.č. 90060/282) Jedno z AO, ktoré mali podporovať koncepciu pásiev bez zbraní, bolo napr. AO Draft, „v nadväznosti na myšlienku vytvárania pásma dôvery a spolupráce na dotykovej linii medzi VŠ (Varšavskou zmluvou) a NATO.“ (ABS, f. I. S-SNB, SF 474) Pri jeho realizácii a šírení jeho téz bolo využité zahraničné vysielanie Čs. televízie aj rozhlasu. V Belgicku bola tiež vytlačená brožúra distribuovaná v Západnej Európe a USA. Televízny šot „prevzala americká, čínska, juhoslovanská a japonská televízia.“ (ABS, f. I. S-SNB, SF 474)

Dnes sa v súvislosti s „popularizáciu“ témy ruských dezinformačných kampaní často skloňuje téma mýtu šírenia vírusu HIV.³⁰ Fakt, že na šírení fámy o vzniku AIDS v amerických laboratóriách bývalé východoeurópske služby aktívne pracovali, je ľahko overiteľný aj v tunajších archívoch. Rozhodne nešlo o jedno AO, téma bola námetom viacerých, a pracovali na nej v kooperácii takmer všetky satelitné služby KGB. V lete 1985 sa v Prahe konal Svetový

²⁹ Keď v marci 1983 predstavil prezident Ronald Reagan americkej a svetovej verejnosti svoj projekt Strategickkej obrannej iniciatívy (SDI), spôsobil na medzinárodnej politickej scéne senzáciu. Projekt známy ako Hviezdne vojny, totiž znamenal odmietnutie dovtedajšieho konceptu medzinárodnej bezpečnosti, založeného na hrozbe vzájomného zničenia v prípade využitia jadrového potenciálu. Dnes už môžeme povedať, že tento projekt, ktorému pre jeho plánovanú ekonomickú a technickú náročnosť nemohol Sovietsky zväz konkurovať, bol jedným z faktorov, ktorý znamenal postupný rozklad a nakoniec zánik komunistického východného bloku a zánik dovtedajšieho bipolárneho svetového poriadku. Projekt hviezdnych vojen sa stal okamžite témou číslo jedna pre všetky rozviedky východného bloku a spustil masívnu vlnu AO, ktorých cieľom malo byť najmä ovplyvňovanie verejnej mienky v krajinách Západnej Európy v neprospech tohto nového bezpečnostného konceptu.

³⁰ Napr. NYTimes etc.

biochemický kongres aj za účasti prof. **Jakoba Seagala**,³¹ popredného advokáta tejto dezinformácie. Na kongrese sa „choval podľa inštruktáže priateľov z NDR a bol skôr zdržanlivý a nevystupoval.“ (ABS, f. I. S-SNB, reg.č.90083) Československá rozviedka rozpracovávala tému AIDS v AO Detrick spadajúcom do operácie Sépia. Pri rokovaníach v Berlíne predstavitelia odboru AO nemeckej služby informovali, že „na problematike AIDS pracujú značnými silami, ktoré ešte hodlajú znásobiť. Vo všetkých akciách zdôrazňujú podiel USA a pokusy na ľuďoch vo Fort Detricku. Nie je nutné vracat' sa k tomu, či je pôvod ochorenia v Afrike či nie, snažia sa problém preniesť na teritórium USA. Pre NSR pripravujú o téme hodinový TV program. Po odvysielaní nám ho zašlú pre informáciu a prípadné zakúpenie ČS. televíziou.“ (ABS, f. I. S-SNB, reg.č.90083)

Medzi najlepšie hodnotené AO v rokoch 1986 až 1988 v rámci operácie Sépia sa tiež dostalo AO Foro 6, ktorého cieľom malo byť „pôsobenie na realistické židovské kruhy v Európe a USA, v záujme presadzovania procesu odzbrojenia a spolupráce v duchu iniciatív ZSS (Krajín socialistickej sústavy), (Jakešov plán).“ (ABS, f. I. S-SNB, SF 474) Toto AO bolo realizované prostredníctvom agentúry X. Správy³², prostredníctvom ktorej boli „naše tézy uplatnené medzi účastníkmi dvoch medzinárodných akcií židovských organizácií a text vystúpenia bol rozšírený medzi účastníkmi.“ (ABS, f. I. S-SNB, SF 474) Následne bol presadený návrh založiť skupinu Židia za mier a odzbrojenie, súčasťou bolo i spracovanie televízneho šotu. Založená skupina bola akceptovaná niekoľkými významnými funkcionármi Európskeho židovského kongresu. Televízny šot bol prevzatý CNN. Na AO „ostro reagovala sionistická medzinárodná rada Židov z Československa sídliača v Londýne.“ (ABS, f. I. S-SNB, SF 474) Do výberu najlepšie hodnotených patrí aj AO Reik. Išlo o „diskreditácia stanovísk USA v súvislosti s jednaním **Gorbačov – Reagan** v Reykjavíku. Cieľ mal byť dosiahnutý „šírením vhodných téz - na základe požiadaviek priateľov³³, prostredníctvom novinárov a politických stykov, v článkoch, vystúpeniach a prejavoch.“ (ABS, f. I. S-SNB, SF 474)

Ďalšou témou spracovávanou čs. rozviedkou v operácii Sépia bola reakcia na stiahnutie sovietskeho kontingentu z Afganistanu.³⁴ AO realizovaným na

³¹ Jeho identita ako agenta STASI je dnes už známa.

³² Agentúra – označenie pre agentov, tajných spolupracovníkov.

³³ Príslušníci KGB,

³⁴ Sovietske vojská opúšťajú Afganistan k 15. februáru 1989.

priamu žiadosť KGB bolo AO Viktim III., ktoré malo poukázať na fakt, že „za pokračujúce krviprelievania po stiahnutí sovietskych vojsk v Afganistane nesú plnú zodpovednosť mudžahedíni a ich spojenci v Pakistane a USA a že ženevské dohody plní ZSSR a Nádžibulláh a nie povstalecké sily, USA a Pakistan.“ (ABS, f. I. S-SNB reg. č. 90083/137). Prostriedkom tohoto AO bolo vytlačenie trojjazyčnej verzie sovietskeho materiálu vo forme prehlásenia, ktoré čs. rozviedka pripravila reprodukované na písacom stroji IBM v anglickej, francúzskej, španielskej verzii (arabskej na arabskom písacom stroji) a ktoré bolo následne distribuované príslušníkmi rezidentúry New York, na adresy zastupiteľských úradov (ZÚ) stálej misie pri OSN, všetkých ZÚ vo Washingtone, sídiel medzinárodných organizácií v USA a Európe a tiež na adresy významných osobností politického života (hlavne v USA). Odosielateľom bola v tomto prípade „*neznáma arabská organizácia sídliaca v USA.*“ (ABS, f. I. S-SNB reg. č. 90083/137).

Problematica „boja proti medzinárodnému sionizmu“ bola riešená v rámci línijného AO Aspen.³⁵ Príkladom aktívnych opatrení realizovaných v rámci tejto problematiky môžu byť napr. AO Upír s cieľom prehlbiť rozpory v otázke prisťahovalectva Židov do Izraela, pri ktorom bol redakciám v Západnej Európe a USA rozosielaný „*falzifikát bulletinu fiktívnej židovskej organizácie.*“ (ABS, f. I. S-SNB, SF 474) Zo sledovania ohlasov vyplynulo, že „*bolo účinné najmä v Anglicku, znepokojilo tiež príslušné kruhy v Izraeli a Svetovej Židovskej Organizácie*“..., alebo AO Buklit s cieľom „*širiť v západnej a arabskej verejnosti stanoviská ČSSR k problému Blízkeho východu, izraelskej agresii a ideodiverznému pôsobeniu sionizmu.*“ (ABS, f. I. S-SNB, SF 474) Toto AO realizovala rozviedka prostredníctvom šírenia brožúry „*vychádzajúcej z názoru US publicistu,*“ ktorá bola šírená prostredníctvom tlačovej agentúry Orbis v angličtine a arabčine. V ohlasoch na toto AO sa konštatuje, že bolo „*ocenené zahraničnými novinármi a záujem prejavil aj Arafat.*“ (ABS, f. I. S-SNB, SF 474)

Aktívne opatrenia venované sionizmu sa prelínajú tiež s AO venovaným problému blízkovýchodnej politiky a najmä poškodzovania záujmov USA v tejto oblasti rozpracovávaným v operácii Delta. V rámci tejto operácie bolo realizované napr. AO Zákop. Išlo o tlačové AO, obsahom boli informácie o vojenských základniach USA v Ománe, UAE, Sudáne a Somálsku a tiež využívanie britských vojenských základní na Cypre. Z podkladov dodaných sovietskymi vznikla kniha, vytlačená v sempembri roku 1982 v Ríme, v náklade

³⁵ Neskôr bola operácia zrušená a včenená do problematiky „Sépie“.

10000 kusov, distribuovaná o mesiac neskôr na knižnom veľtrhu v Kuvajte, ďalšie knihy boli šírené v Líbii, Alžírsku a Tunise. (ABS, f. I. S-SNB, reg.č.81282/114)

Minimálne od začiatku 80. rokov sa veľmi zintenzívnili záujem služieb Varšavskej zmluvy o problematiku Číny, kde s obavami sledovali podstatne vyššiu mieru čínskej angažovanosti v medzinárodnej politike. *„Hlavným cieľom súčasného vedenia v zahraničnopolitickej sfére je dosiahnutie svojich hegemonistických zámerov a snaha vytvoriť z Číny druhé svetové centrum s vlastnou sférou vplyvu. To sa snaží doceliť uskutočňovaním politiky zostrovania rozporov a protikladov medzi dvoma sociálno - politickými sústavami a ich vzájomného vyčerpania s cieľom získať vlastný vplyv v krajinách tretieho sveta. V Číne sa aj napriek enormnému úsiliu nepodarilo získať žiadny kontakt z objektov záujmu, ... doterajšie skúsenosti z práce našej rezidentúry (založená 1967), ako aj skúsenosti spriatelenej rozvedky (BLR, ZSSR, NSR) ukazujú, že priame agentúrne rozpracovanie ČLR na jej území sa javí ako veľmi obtiažne a málo efektívne.“* (ABS, f. I.S-SNB, reg. 8128/114) To platilo aj v oblasti AO, kde bola Čína rozpracovávaná v operácii ČAJ. Takmer všetky AO v tejto problematike však boli realizované mimo vlastné územie Číny. 36. odbor v problematike Čaj realizoval viacero tlačových AO v Indii, prípadne provokácie za využitia falsmateriálov, napr. v Japonsku.³⁶ (ABS, f. I.S-SNB, reg. 8128/114)

Problematiku „ideodiverzných centrál“ rozpracovávali línijné AO Infekcia, pre AO venované Rádiu Slobodná Európa, AO venované Vatikánu a tzv. reakčnej cirkevnej emigrácii, boli realizovaná v operácii Pagoda, tieto dve operácie podobne ako aj operácia Žár. Aktívne opatrenia v týchto problematikách ktoré sa často neobmedzovali len na „mäkké formy“, ale zahŕňajú aj viaceré „ostré akcie“ už boli spracovávané v minulosti.³⁷

Významným dlhodobým AO bola operácia Aktér, v rámci ktorej mali rozvedky východného bloku svoje úsilie v oblasti AO sústrediť na „pôsobenie na vlády v NSR a Rakúsku tak, aby pôsobili na znižovanie napätia

³⁶ K tlačovým AO viď. bližšie napr. SLÁVIK, Martin. Spolupráce rozvědky StB a KGB v oblasti aktivních opatření. In: Aktivita NKVD/KGB a její spolupráce s tajnými službami střední a východní Evropy 1945 – 1989 II Sborník s mezinárodní konference. ÚSTR, Praha 2009 s. 183.

³⁷ SCHOVÁNEK, Radek: Aktivní opatření komunistické rozvědky proti exilu. In: BLAŽEK, Petr (ed.): Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968–1989. Ústav českých dějin FF UK – Dokořán, Praha 2005, s. 158 – 179, prípadne SCHOVÁNEK, Radek. Atentát na Pelikána. Online: <https://www.minulost.cz/cs/atentat-na-pelikana>

v medzinárodných vzťahoch.“ (ABS, f. I. S-SNB, reg.č.81282/108) Cieľom bola tiež „podpora medzinárodnému mierovému hnutiu a v neposlednom rade diskreditácia pravice v NSR, najmä predstaviteľov CDU/CSU.“ (ABS, f. I. S-SNB, reg.č.81282/108) Pri konzultáciách v Moskve na jeseň 1979 čs. strana informovala predstaviteľov KGB, že „ovplyvňovala valónskych socialistov, belgické odbory, Belgický zväz ochrancov mieru, aby v rezolúciách odmietali rozmiestňovanie rakiet v Belgicku. Boli uskutočnené vplyvové opatrenia proti niekoľkým belgickým poslancom a vedené rozhovory s viacerými osobnosťami, ktoré boli neskôr zverejnené. Z popudu rozvedky boli uskutočnené podpisové akcie (v Gente získaných 30 tis. podpisov). Podpisy boli zasielané belgickému MZV a Belgickému zväzu ochrancov mieru. Z iniciatívy rezidentúry, došlo tiež k stretnutiu španielskeho veľvyslanca s belgickým predsedom vlády a ďalšími politickými osobnosťami s cieľom upozorniť belgických politikov na nebezpečenstvo rozhodnutia o raketách v Rade NATO a na vplyve takéhoto rozhodnutia na politiku uvoľňovania. Rezidentúra ovplyvnila styk – vedúceho funkcionára belgického MZV, aby presadzoval pri spracovaní stanoviska Belgicka názor dať prednosť jednaniam a nedopustiť automatickosťou rozhodovania v otázke rakiet. Rezidentúra v Londýne inšpirovala spolupracovníka, aby odborový zväz kovopriemyslu vydal rezolúciu proti umiestneniu rakiet v Anglicku, ktorá sa stala podkladom pre vyhlásenie mierového výboru Labour Party a následne rozosielená v júni 1980 viacerým vládam a významným osobnostiam v ZE. Tento zámer bol ešte posilnený nami podnietenou, interpeláciou niekoľkých poslancov, odborárov a táto bola zverejnená v tlači. Rezidentúra vo Viedni podnietila vysokoškolskú radu k rezolúcii proti americkým raketám, ktorá bola rozoslaná takmer na všetky vysoké školy v Západnej Európe.“ (ABS, f. I. S-SNB, reg.č.81282/108) Na aktívnej aktívnej podpore organizácií rôznych protestov sa tiež podieľali rezidentúry Bonn a Berlín³⁸. V operácii Aktér nešlo samozrejme len o podporu organizácií rôznych masových protestných zhromaždení. Iným fenoménom je tiež využívanie vplyvovej agentúry a v súvislosti s napĺňaním cieľov tohto AO aj o kompromitáciu „reakčných politikov“.

Dobрым príkladom využívania tajného spolupracovníka pri realizácii AO , by mohlo byť AO s krycím názvom Tar, ktoré malo poukázať na „nárast

³⁸ Blížšie napr. SLÁVIK, Martin. Spolupráce rozvědky StB a KGB v oblasti aktivních opatření. In: Aktivita NKVD/KGB a její spolupráce s tajnými službami střední a východní Evropy 1945 – 1989 II Sborník s mezinárodní konference. ÚSTR, Praha 2009 s. 183.

neonacistických tendencií v dôsledku nedôslednej denacifikácie v Rakúsku a následkov, ktoré z toho vyplývajú – výsledky prezidentských volieb,³⁹ postoje niektorých politikov, rast popularity medzi mládežou, nepriateľské postoje voči socializmu,“ (ABS, f. I. S-SNB, reg.č. 46303) prakticky okamžite bolo siahnuté po tajnom spolupracovníkovi s krycím menom Polit⁴⁰, aby na problém upozornil v rozsiahlejšom článku, ktorý bol publikovaný v Die Zukunft (teoretický mesačník rakúskej SPÖ). DS⁴¹ Polit realizoval aj ďalšie AO napr. Otan a Epikuros. DS Polit bol dlhoročný spolupracovník rozviedky, bývalý generálny tajomník Odborového zväzu verejných zamestnancov Rakúska, spolupracujúci na „ideovom základe“ (z presvedčenia). (ABS, f. I. S-SNB, reg.č. 46303) Príkladom využitia iného tajného spolupracovníka (TS) pre AO by mohlo byť AO Chamis, realizované prostredníctvom TS Jorge.⁴² Jorge bol kolumbijský politik a diplomat s celým radom dôležitých politických kontaktov, ktorý ako autor knihy venovanej ekonomickej situácii v LA súhlasil, že do publikácie budú zaradené pasáže pripravené čs. rozviedkou, kritizujúce úlohu USA v regióne. Rozviedka mala tiež pokryť celé finančné náklady spojené s vydávaním publikácie v počte asi 2000 kusov. Neskôr bol zámer AO zmenený a tézy z publikácie mal Jorge uplatňovať vo vlastnej volebnej kampani. Za účelom prekonzultovania postupov v AO Chamis, bol Jorge konšpiratívne stiahnutý do ČSSR „na doklady kubánskeho súdruha.“ (ABS, f. I. S-SNB, reg.č. 44499)⁴³

Jedným z najlepšie hodnotených AO v operácii Aktér bolo AO s názvom Ente, trvajúce viac ako jeden rok. Jeho cieľom bolo: „prispiet' k prehĺbeniu rozporov medzi členskými krajinami NATO pri voľbe nového generálneho tajomníka, obviníť **Franza Josefa Straussa**, ako vinníka zodpovedného za vnútorné rozpory v CDU/CSU a následne ho zosmiešniť pred nemeckou verejnosťou, ako objekt politického triku.“ (ABS, f. I. S-SNB, reg.č. 90073/103) Toto AO malo tri fázy. V prvej fáze boli v novembri 1987 z Mníchova rozosielané dopisy s pripojeným letákom, ktorý obsahoval vymyslené prehlásenie **F. J. Straussa**, v ktorom **Strauss** odmietal kandidatúru ministra obrany **Manfreda**

³⁹ Narážka na voľbu Kurta Waldheima a kauzu jeho vyhlásenia za personu non grata vo viacerých západných krajinách vrátane USA – samozrejme aj táto skutočnosť bola predmetom plánovaného AO, s cieľom „ešte viac vyhrotiť vzťahy Rakúsko USA.“ viď, ABS, f. I. S-SNB, reg.č. 90079/103

⁴⁰ Polit - Josef Hindels evidovaný v kategórii DS- Dôverný styk.

⁴¹ DS - Dôverný styk. Kategória spoluprács využívaná rozviedkou. Viac na: <https://ibadateln.cz/cs/slovník/duverny-styk>.

⁴² Jorge - Andrade De Teran, registrovaný v kategórii A - agent

⁴³ Tiež ABS, f. I. S-SNB, reg.č. 90083/129

Wörnera na funkciu generálneho tajomníka NATO. „**Strauss**“ v letáku argumentoval, že **Wörner** je ministrom západonemeckej vlády, ktorá sa zriekla rakiet Pershing a tiež „pripomínal“ postoj **Wörnera** v kauze generála **Kiesslinga**, obvineného v minulosti z homosexuality. Falošné prehlásenie bolo rozoslané do médií v SRN, Veľkej Británii, Belgicku, Luxembursku, Holandsku. V druhej fáze, v polovici decembra 1987 boli do médií v Západnej Európe rozoslané letáky pod hlavičkou belgickej pravicovej, silne protiamericky orientovanej strany Parti communautaire national-européen (PCN). Na líci letáku bola pornografická karikatúra, na ktorej **Strauss** znásilňoval **Wörnera** a na rube letáku bola otlačená kópia falošného prehlásenia z prvej fázy operácie. Bol rozoslaný médiám v SRN, Grécku, Taliansku, Španielsku, Francúzsku, Veľkej Británii, Belgicku, Holandsku, Luxembursku, Nórsku a Portugalsku.

Vo forme falošných listov pokračovalo toto AO aj v tretej fáze. Bola rozoslaná aj „odpoveď“ bavorského ministerského predsedu **Franza Josefa Straussa** na jeho falošnom hlavičkovom papieri ako „jeho“ stanovisko k niektorým útokom proti jeho osobe. Návrh sudetonemeckého Landsmannschaftu z novembra 1987 na udelenie Nobelovej ceny mieru **Strauss** odsúdil ako nechutný podvrh a odvolal sa na vyjadrenie hovorca **Manfreda Riedla**, ktorý túto záležitosť nevyhlásil ako akt pomsty niektorého z bývalých činiteľov sudetonemeckého Landsmannschaftu. Anonymné ohovárania (dostali ich niektorí členovia spolkového snemu) v súvislosti so smrťou **Straussovej** manželky **Marianne**, ktorá zahynula pri autohavárii pri údajnej ceste od milenca v polovici roku 1984 **Strauss** vyvracia. Odmietajú autorstvo listu proti západonemeckému ministrovi obrany **Wörnerovi**, pričom ale podotkol, že k jeho osobe mal určité výhrady. Ďalej „odsudzuje“ pornografickú karikatúru (ABS, f. I. S-SNB, reg.č. 90073/103). Toto AO tiež patrilo k najlepšie hodnoteným AO 36. odboru rozviedky.⁴⁴

Záver

Predkladaná vzorka je skutočne len malou ukážkou z tých aktívnych opatrení, ku ktorým sa zachovala dokumentácia. Skutočný počet realizovaných aktívnych opatrení je dnes možné len odhadovať, podobne ako ich skutočný účinok a dopad. Aj napriek možnému skresľovaniu dopadov, ktoré ale boli zo strany rozviedky pozorne sledované a vyhodnocované, by bolo mylné účinky

⁴⁴ Porovnaj: ABS, f. I. S-SNB, SF 474. Přehled nejúčinnějších AO za roky 1986, 87, 88.

týchto akcií a vôbec tejto „staronovej“ hrozby podceňovať. **Ladislav Bittman**, ktorý v roku 1988 komentoval Tlačovú správu Americkej USIA⁴⁵ venovanú práve aktívnym opatreniam, prirovnal ich účinok k účinku kvapiek jedu sústavne podávaných jednotlivcovi. „*Kým následok užitia jednej kvapky je väčšinou nezistiteľný, celkový účinok môže byť osudný.*“⁴⁶ (ABS, f. I. S-SNB, reg.č. 90083/109)

V zmienenej Tlačovej správe USIA z roku 1988 sa tiež konštatuje, že „*došlo k istej zmene keď aktívne opatrenia koordinuje nový schopný šéf medzinárodného oddelenia KSSS, bývalý veľvyslanec v Spojených štátoch Anatolij Dobrynin, za ktorého pôsobenia sa sovietske šedé aktívne opatrenia stali omnoho uhladenejšími a kultivovanejšími a nová sovietska taktika vychádza z nového otvorenejšieho obrazu ZSSR a zo snahy využiť pozitívne názory západu na proces perestrojky v prospech ZSSR. Správa ale tiež konštatuje, že pokiaľ ide o aktívne opatrenia KGB, pri týchto nedošlo k žiadnej zmene a že šírenie útočných protiamerických dezinformácií, šírenie podvrhov ostávajú bez zmeny, rovnako ako rozsiahle snahy manipulovať tlačou. Najpozoruhodnejším rysom sovietskych AO je to, že pokračujú aj v dobe, keď Sovietsi rozvíjajú v bilaterálnych jednaniach so západom rafinované ovplyvňovania zamerané na vytváranie pozitívneho obrazu glasnosti a nového politického myslenia. Aktívne opatrenia pokračujú bez zmeny aj napriek prehláseniam **Gorbačova** na vrcholnej schôdzke vo Washingtone, že sa už nebude klamať a nebudú žiadne ďalšie dezinformácie.*“ (ABS, f. I. S-SNB, reg.č. 90083/109)

Je legitímne pýtať sa, nakoľko sa tento ruský prístup zmenil. Iste na krátky čas nebol tak intenzívny, no po udalostiach z prelomu rokov 2013 - 2014 sa postupne vrátil do starých koľají, na úroveň sovietskych čias. Nemal možnosť veľmi sa zmeniť, s ohľadom na personálnu mocenskú kontinuitu. Rovnako tak sa zintenzívňuje aktivita v oblasti aktívnych opatrení, dnes využitím technológií a sociálnych sietí určite ešte efektívnejších. Ak je faktom, že jedným z dedičstiev tejto kontinuálnej minulosti, aj možnosť, že „*Rusko dnes žne plody dezinformačných kampaní zo sovietskych čias, v podobe publika pripraveného ľahšie prijímať odkazy kampaní dnešných,*“ (Giles, 2016, s.60) je o to dôležitejšie poznať a poznávať tento nebezpečný fenomén. A v záujme vlastnej bezpečnosti zvyšovať vzdelávaním a informovaním imunitu verejnosti.

⁴⁵ United States Information Agency

Literatúra:

- ANDREW, CH. – MITROCHIN, N. V. 2008. *Neznámé špionážní operace KGB. Mitrochinův archiv*. Praha: Rozmluvy – Leda, 2008. ISBN 8073351410.
- EURÓPSKY PARLAMENT. 2016. *Uznesenie Európskeho parlamentu z 23. novembra 2016 o strategickej komunikácii EÚ s cieľom bojovať s propagandou tretích strán zameranou proti Únii* [online]. [cit. 3. 5. 2019]. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:52016IP0441>
- CAJTHAML, P. 2006. Profesionální lháři – aktivní opatření čs. rozvědky do srpna 1968. In *Sborník archivu ministerstva vnitra 4/2006*. [online]. Praha: Odbor archivní a spisové služby MV ČR, 2006. s. 9 – 41. [cit. 11. 6. 2019]. Dostupné na internete: <https://www.abscr.cz/data/pdf/sbornik/sbornik4-2006/kap01.pdf>
- CAJTHAML, P. 2009. Public relations pro Státní bezpečnost. Bezpečnostní propaganda v letech 1968–1971. In *Sborník Archivu bezpečnostních složek 6/2008*. [online]. Praha: Archiv bezpečnostních složek, 2009. [cit. 11. 6. 2019]. Dostupné na internete: <https://www.abscr.cz/data/pdf/sbornik/sbornik6-2008/kap07.pdf>
- CAJTHAML, P. 2010. Politický úkol. Aktivní opatření v období krize komunistického režimu. In *Securitas Imperii 17* (02/2010). Praha: ÚSTR, 2010. ISSN 1804-1612 s. 80 – 105
- CALISTAN, M. – CRAMERS, P. A. 2018. *What Do You Mean by "Hybrid Warfare"? A Content Analysis on the Media Coverage of Hybrid Warfare Concept*. [Online]. [cit. 21. 5. 2019]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/329782285_What_Do_You_Mean_by_Hybrid_Warfare_A_Content_Analysis_on_the_Media_Coverage_of_Hybrid_Warfare_Concept
- GILES, K. 2016. *Handbook Russian informatin Warfare*. NATO Defense College. 2016 ISBN: 978-88-96898-16-1
- GRAJEWSKI, A. 2006. Úloha sovětských bezpečnostních služeb v systémové transformaci východní Evropy, in: *Pamät' národa 1/2006*. Bratislava: ÚPN, 2006. ISSN 1336-6297

- MAREŠ, M. 2016. Zvyšování odolnosti České republiky proti hybridním hrozbám, In: *Hybridní válka jako nový fenomén v bezpečnostním prostředí Evropy. Aktualizované a rozšířené druhé vydání*. [online]. Jagello 2000, Praha-Ostrava 2016 s. 27, [cit. 20. 5. 2019]. dostupné na internete: http://data.idnes.cz/soubory/na_knihovna/A161212_M02_021_HH16_PP-V1.PDF
- PACNER, K. 2002. *Československo ve zvláštních službách. Pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1989*. Praha : Themis, 2002. ISBN 8073120135.
- PAVLÍKOVÁ, M. – HANZELKA, J. 2019. Nástroje ruských aktivních opatření ve vybraných zemích EU. In *Politické vedy*. [online]. Vol. 22, No.1, 2019. ISSN 1335-2741, pp 108 - 131. [cit. 20. 2. 2019]. Dostupné na internete: <http://doi.org/10.24040/politickevedy.2019.22.1.108-131>
- PYNNŮNIEMI, K. - RÁCZ, A. *Fog of Falsehood, Russian Strategy of deception abd the Conflict in Ukraine*. [online]. [cit. 20. 5. 2019]. Dostupné na internete: https://www.academia.edu/25226884/Fog_of_Falsehood._Russian_Strategy_of_Deception_and_the_Conflict_in_Ukraine
- SCHOVÁNEK, R. 2005. Aktivní opatření komunistické rozvědky proti exilu. In: BLÁŽEK, P. (ed.): *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968 – 1989*. Praha: Ústav českých dějin FF UK – Dokořán, 2005. ISBN 80-7363-007-9. s. 158 – 179.
- SLÁVIK, M. 2009. Spolupráce rozvědky StB a KGB v oblasti aktivních opatření. In: *Aktivity NKVD/KGB a její spolupráce s tajnými službami střední a východní Evropy 1945 – 1989 II Sborník s mezinárodní konference*. Praha: ÚSTR, 2009. ISBN 978-80-87211-24-3 s. 175 - 184
- SNEGOVAYA, M. 2015. *Putin s Information warfare in Ukraine, Soviet origins of russians hybrid warfare*. 2015. [online]. [cit. 20. 5. 2019]. Dostupné na internete: <https://www.files.ethz.ch/isn/193932/Russian%20Report%201%20Putin's%20Information%20Warfare%20in%20Ukraine-%20Soviet%20Origins%20of%20Russias%20Hybrid%20Warfare.pdf>
- PYNNŮNIEMI, K. –RÁCZ, A. *Fog of Falsehood, Russian Strategy of deception abd the Conflict in Ukraine*. [online]. [cit. 20. 5. 2019]. Dostupné na internete: https://www.academia.edu/25226884/Fog_of_Falsehood._Russian_Strategy_of_Deception_and_the_Conflict_in_Ukraine

- ŽÁČEK, P. – KOŠICKÝ, P. 2005. Analýza československého defektora o činnosti satelitných služieb. In *Pamäť národa 2/2005*. Bratislava: ÚPN, 2005. ISSN 1336-6297. s. 33 – 39.
- ŽÁČEK, P. 2009. Sovetská pomoc pri organizácii služby zvláštného určenia. In *Aktivity NKVD/KGB a její spolupráce s tajnými službami střední a východní Evropy 1945–1989 II.*, Sborník s mezinárodní konference. Praha: ÚSTR, 2009. ISBN 978-80-87211-24-3. s. 133-143

Archívne materiály:

- Archiv bezpečnostných složek(ABS) fond(f) A27: *Rozvědná činnost zemí komunistického bloku v Spojených Státech, Výpověď v podvýboru pro vyšetřování uplatňování Zákona o Vnitřní bezpečnosti a dalších právních ustanovení o vnitřní bezpečnosti Právního výboru Senátu Spojených států*.12.dubna 1976 Washington. (Výpověď Františka Augusta.)
- ABS, f. I.S-SNB(fond I.Správy Sboru národní bezpečnosti), SF(Spisový fond) 064. *Zhodnotenie vzájomnej spolupráce medzi 1.S-ZNB a 1 HV VŠB ZSSR v oblasti výmeny informácií za obdobie od 30. 11. 1985 do 31. 12. 1989*
- ABS, RMV (Rozkazy Ministra Vnútra) Rozkaz č. 100/ 1954(RMV č. 100/1954) Štatút prvej správy/rozviedky/ministerstva vnútra československej republiky, Dostupné zna internete: <http://old.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/1sprava/statut-540522.pdf>
- ABS f. I. S-SNB. SF 01. *Provádění účinných aktivních opatření - jeden z hlavních úkolů československé rozvědky.*
- ABS, f. I.S-SNB, SF 024.s.7. *Zpráva o vyhodnocení činnosti I. správy MV za první pololetí 1964.*
- ABS, f. I. S-SNB, SF 024 s.11. *Zpráva o naplnění perspektivního plánu čs. rozvědky za rok 1967*
- ABS, f. I.S-SNB reg.č. 90065. *Výtah ze záznamu konzultace československé a sovětské rozvědky k problematice AO z 30. 3. 1977 .*
- ABS, f. I.S-SNB. SF 362. *Závěrečný dokument z porady vedoucích představitelů zahraničních rozvědek orgánů bezpečnosti ZSS, 10/1988.*
- ABS, f. I.S-SNB, reg. Č. 81282/114, *Podkladové materiály k jednání náčelníků rozvědek ZSS v SSSR*
- ABS,f. I.S-SNB, reg.č. 81282/114. *Informácia AO Delta- Zákop*
- ABS, f. I.S-SNB, reg.č. 81282/108, *AO AKTÉR*
- ABS,f. I.S-SNB, SF 474. *Přehled nejúčinnějších AO za roky 1986, 1987, 1988.*
- ABS, f. I.S-SNB, reg.č. 90083 *Operace Sepie – záznam.*

ABS, f. I.S-SNB, reg.č. 90083/109 *Tlačová správa USIA*

ABS, f. I.S-SNB, reg. č. 90083/137, *AO VIKTIM III.*

ABS, f. I.S-SNB, reg.č. 90083/129, *AO CHAMIS*

ABS, f. I. S-SNB, reg.č. 90079/103, *AO TAR*

ABS, f. I.S-SNB, reg.č. 46303

ABS, f. I.S-SNB, reg.č. 44499

ABS, f. I.S-SNB, reg.č. 90073/103, *AO ENTE*

ABS, f. I. S-SNB, reg.č. 90060/282, *AO BUDA*